DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS, DE CLYSTERE:

QUAM,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

Ex Auctoritate Reverendi admodum Viri

D. JOANNIS GOWDIE,

ACADEMIAE EDINBURGENAE PRAEFECTI;

NEC NON

Amplissimi SENATUS ACADEMICI *consensu,*

Et nobilissimae FACULTATIS MEDICAE *decreto;*

PRO GRADU DOCTORATUS,

SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS,
ERUDITORUM EXAMINI SUBJICIT

JOANNES DIAPER, ANGLO-BRITANNUS.

——Peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit.—— CLAUD.

Ad diem 11 Junii, horâ locoque solitis.

EDINBURGI:
Apud HAMILTON, BALFOUR, et NEILL.
M,DCC,LIV.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

ILLUSTRISSIMO

HUGONI

COMITI DE MARCHMONT;

VICECOMITI DE BLASSONBERRY;

BARONI DE *POLWART, REDBRAES*, ET *GREENLAW*;

Ampliſſimae Rei Politicae apud SCOTOS Curiae, PRAESIDI;

Ex ſedecim Satrapis, ad publica Comitia habenda delegatis, UNI; *&c.*

SUmmae tuae, vir inſigniſſime, erga me benevolentiae memor, primitias haſce ſtudiorum grati animi teſſeram volo. Patronum, inter opuſcula dicanda, tergeminis tollere honoribus, coeloque locare, moris eſſe ſat ſcio; ſed quia

> Sumite materiem veſtris, qui ſcribitis, aequam
> viribus———

utroque pollice meritò laudatur, tuas ſileò laudes. Valeas, diuque populo laetus interſis, faxit Deus Opt. Maximus.

DISSERTATIO MEDICA

INAUGURALIS,

DE

CLYSTERE.

SUMMOS in medicina honores ambiens, de Clyſmatibus verba facere, nec indignum, nec abs re fore, exiſtimavi.

CUJUSLIBET liquoris per anum injectio Κλυσμα vel Κλυστηρ dicitur, a Κλυζω, Ενεμα ab Ενιημι, vel *Lotio*, a *Lavando*; quo vocabulo CELSUS ſaepius gaudet.

DE hujus operationis origine nil certi proditum eſt. Ægyptiis autem, apud PLINIUM *, aſcribitur; qui obſervantes avem quandam, *Ibin* dictam, vel humoribus plus aequo collectis, vel ventre pigro laborantem, inteſtina ſua (roſtro in anum immiſſo) marina perluere aquâ, in enemata inciderunt. Sed, ex hacce fabella anili, clyſmatum ori-

* Lib. viii. cap. 27.

ginem, PLINIUM, aeque ac hodiernos, latuisse liquet. Forsit ipsa cum medicina prope invaluit. HIPPOCRATES, caeterique antiquissimi medicinae scriptores, clysmata plurimi faciunt. Sed nonnullos ex hisce auctoribus locos prolaturus, ubi de usu clysterum in morbis acutis mox disseram, nihil est, quod nunc temporis in iis morer.

QUONIAM vero in intestina crassiora statim abeunt clysmata, ibique plurimos suos edunt effectus; situm eorum structuramque leviter attingere, operae pretium erit.

PAULO supra os dextrum innominatum, et infra ejusdem lateris renem, terminatur intestinum ileum. Plurimi auctores anatomici (praeparationibus siccis, ut dicuntur, forte nimium confisi) valvulam insignem, membranaceam, coli dictam, intestini orificium operientem, depingunt: sed toto errant coelo; ileum enim, transverse, vel paulo sursum tendens, et inter coli fibras musculares disjunctas receptum, in ejus cavum hiat; tunicae vero utriusque intestini internae, conjunctae, annulum formant, crassum satis, prominentem, pylorum omnino referentem, nisi quod actione fibrarum

coli

coli muſcularium compreſſus, rimae longae, tranſverſae, internè, inſtar ani, rugoſae, formam induat. Ex utroque hujus rimae fine oritur plica inſignis, craſſa, ex interna inteſtini ſuperficie eminens, et per longum ſatis ſpatium decurrens; plicae hae a MORGAGNIO * fraenula valvulae coli dicuntur.

AB orificii hujus parte inferiore pendet ſaccus ille capax, rotundus, caput coli, vel caecum dictus, in cujus ſiniſtram partem, prope fundum, appendicula vermiformis mucum evomit: a ſuperiore vero, colon ante renem dextrum aſcendens, et ei annexum, hepar attingit, et ſub fellis veſicula tranſiens, flavedine biliosâ plerumque inquinatur; poſtea, primae inteſtini duodeni flexurae adjungitur; et exinde, prope magnam ventriculi curvaturam decurrens et in hypochondrio ſiniſtro retrorſum tendens, lieni alligatur; hinc iterum deſcendit, et cum renis ſiniſtra facie anteriore quoque connectitur; flexurâ ſua deinde ſigmoideâ, in hypogaſtrio ſiniſtro, factâ, ante quartam circiter lumborum vertebram, in rectum deſinit. Rectum vero inteſtinum primo retrorſum paulo ad oſſis ſacri cavum vergens,

* Adverſ. anat. 3.

vergens, et deinde antrorſum prope coccygem deſcendens, ad anum terminatur.

Propagine meſenterii, meſocolo dictâ, vertebris lumborum annectitur colon ; ſuperficies ejus externa, tribus faſciis latis, fortibus, externe ex fibris tendinoſis et ligamentoſis, interne vero muſculoſis, conſtantibus, diſtinguitur ; harum actione inteſtinum (cujus longitudinem minime aequant) in ſaccos, quaſi plicis alternis a ſe invicem diviſos, contrahitur, qui cellulae dicuntur coli ; plicae vero in ſuperficie interna prominentes, a valvulis conniventibus inteſtinorum tenuium haud abludunt ; ſed ex omnibus conjunctis inteſtini tunicis formantur. Faſciae hae, ab appendicula vermiformi oriundae, per totum colon decurrunt, et ubique ſupra rectum expanſae, tunicam muſculoſam, longitudinalem, craſſam ei impertiuntur.

Tunicae inteſtinorum craſſiorum et tenuium nullo modo inter ſe diſcrepant. Extima a meſenterio continuata, tenuiſſimae telae cellularis interventu, duplici annectitur muſculari ; cujus, in colo, fibrae longitudinales in tria iſta ligamenta colliguntur,

tur, circulares vero ſunt validae. Tres iſtae tunicae a pleriſque auctoribus inter muſcularem et villoſam depictae, vaſculoſa ſcilicet, nervoſa, et glanduloſa, ſi inverſum infletur inteſtinum, in unam telam celluloſam craſſam abire videntur; quam perrepunt vaſa ſanguifera ferè innumera, et in qua glandulae mucum ſecernentes (ſi revera adſint) locantur. Intima quoque tunica villoſa, ſic inflato inteſtino, amiſſis villis, penitus glabra, ſplendens, et polita evadit. Cel. Profeſſor noſter * anatomicus, tunicam hancce idem cum epidermide eſſe, luculentiſſimè demonſtravit; quae per totam tubam alimentarem, ab ore ad anum uſque, decurrens, ut minus, vel acribus ingeſtis, vel aëre elaſtico, ei proximè applicato, laedatur, efficit.

Arterias ab utraque meſenterica accipiunt inteſtina craſſa; vaſcula minuta ex his arteriis producuntur, et tunicam perforantia villoſam, liquorem tenuem, limpidum, effundunt, ad internam ſuperficiem inteſtini irrorandam, et faeces emolliendas;

* Med. Eſſays, vol. 4.

liendas; in eadem quoque tunica, orificia innumera venosa patent, a quibus subtilissima fluida intus perpetuò resorbentur, et ad venae portarum sinum, una cum sanguine ex arteriis redeunte, devecta sunt.

PHYSIOLOGICI fere omnes sibi persuasum habuerunt, intestina haec crassa receptaculi vice solum fungi, ubi reliquiae alimenti faeculentae, et ad usum ineptae, donec anus eliminet, commorantur; nec ab eis quidquam praeter lympham istam, a venulis meseraicis absorptam, in sanguinem deferri voluerunt. Colon vero, per totum suum decursum, vasis lacteis (etsi non adeo numerosis, ac intestina tenuia) instrui, haud multo ante inventum est; vasa haecce ab * HALLERO aliisque describuntur, et inter canes dissecandos, (praecipue si morituris clysma e lacte recente adhibeatur) apertissimè cernuntur; † WINSLOWUS quoque in colo humano, coram Academiae Regiae Parisianae Sociis, ea demonstravit. Praeterea, saepissimè apud auctores

* Primil. physiol.

† Exposit. anatom. du corp. humain.

auctores memoriae traditur, aegros ſolo clyſmatum uſu diu vixiſſe. Sic * GARENGEOT de foemina quadam agit, quae, deglutitionis facultate penitus amiſſâ, dies quatuordecim, clyſteribus nutritiis injectis, ſuſtentabatur. Fertur quoque, † HILDANO teſte, matronam nobilem, octavum circiter a conceptu menſem, febre acuta decubuiſſe, quae revaleſcens nec cibi, nec potûs quicquam in ventriculum admittere potuit: clyſmate autem, ex jure caponum ovorumque vitellis parato, indies injecto, vitam non ſolum ſuſtinuit, ſed ſine alio quovis nutrimento, menſibus exactis, filiolam ſanam, et vegetam in lucem edidit. Se monialem quamdam noviſſe aſſerit § RAMAZZINI, quae, vinorum uſui plus aequo dedita, pharyngis, vel oeſophagi paralyſi correpta fuit, et deglutiendi prorſus incapax per dies ſexaginta ſex, liquoribus nutritiis (jure ſcilicet carnium ſimilibuſque) in anum injectis, vitae ſubſidium ſibi expedivit.

Ex hacce hiſtoria, vaſa lactea inteſtinis craſſis non deeſſe, haud temerè (ut mihi

* Operation chirurgique ann. 1691, § 21.

† Obſ. chirurg. cent. 4. obſ. 30.

§ Hiſtor. conſtitut. urban.

mihi videtur) decrevit auctor; chylus enim a vasis lacteis resorptus, priusquam venam adventat subclaviam, maximâ lymphae copiâ diluitur, glandularum mesentericarum actione subigitur, et postea, sensim torrenti quasi refluentis sanguinis infunditur. Si igitur succus ille nutritius, ex alimentis extractus, adeo a natura elaboretur, necesse sit, priusquam sanguini venoso, ad cor mox redituro, admisceatur; minimè aptus videtur, a venis meseraicis resorptus, et ad hepar sine ulla quavis praeparatione delatus, ad circulationem visceris hujus statim perficiendam, ubi ab humoribus lentè progredientibus, obstructionum causae saepissimè oriuntur. Etsi porro venularum harum orificia, lympham, humoresque tenuiores admittant, fluida tamen, quae ad vitam sustinendam, solidaque, vitâ ipsâ detrita, renovanda, sufficiunt, ex particulis adeo crassis, magnisque conflari, ut per tenues istas fistulas transmitti nequeant, admodum verisimile est. Oculatissimus ille * Leuwenhoekius chylum microscopio subjiciens, globulos sanguini rubro

* Vol. 1 epist. 1.

bro aequales vel etiam majores conſpicatus eſt; venulae vero reſorbentes certe ita ſe habent, ut eas ſanguinis rubri vel guttulam accipere nefas ſit. LOWERUS *, canis vivi thorace aperto, ductum perfregit thoracicum, adeo ut ſanguini chylus penitus deficeret; canis vero poſtea, etſi lautiſſimè paſtus, ſenſim macreſcebat, et, aliquot elapſis diebus, lento cecidit maraſmo. Ex hocce experimento, venas meſeraicas (horum ſaltem animalium) non tantum reſorbere, quantum vita poſtulat, liquido patet.

AN vero liquores, per anum injectos, ultra coli caput in tenuia inteſtina propellere liceat, adhuc ſub judice eſt. Quamvis apud auctores practicos miſerorum exempla ſint, volvulo laborantium, qui et faeces, et clyſmata adhibita per os ejecerunt. Plures hujuſmodi narrationes † SENNERTUS memorat; et apud § HILDANUM trium fit mentio, qui, in hunc morbum delapſi, enemata quaedam immiſſa, quod ad quantitatem, et qualitatem parum mutata, ſucceſſivè evomuere. Immo ‡ MATHAEUS

* De corde, pag. 226—237.

† Med. pract. lib iii. pars 2. § 2. cap. 1.

§ Obſerv. chirurg. cent. 69. obſ. 70.

‡ Vid. RIVERIUS lib. ix. cap. 2. pag. 153.

DE GRADIBUS, puellam quamdam, volvulo correptam, tria ſuppoſitoria in anum inducta (quorum duo corpori fortiter alligabantur) ore brevi emiſiſſe, aſſerit: huic vero hiſtoriae mirabili credat Judaeus. Ex partibus anatomiae ſubjectis, nihil eſſe conſtat, quo minus clyſmata tenuia inteſtina ingrediantur. Non multo enim magis valvula (ut dicitur) coli illis enemata, quam pylorus ſtomacho bilem, intercludit. Certiſſimis nihilominus experimentis compertum habemus, quòd, etſi, tubo in ileum inteſtinum immiſſo, colon inflare ex facili poſſimus, aërem tamen ex colo in ileum adigere quam rariſſimè licet: ſubita forſan ſacci coli magni diſtentione froenula Morgagnii a ſe invicem adeo diſtrahuntur, ut rimae intermediae latera ſibi mutuo applicata orificium ejus penitus obturent: re ita ſe habente, licet aër tranſitu prohibeatur; ſi tamen larga ſatis liquoris copia ſenſim et lente colo infundatur, pars ejus aliqua forſan in inteſtina tenuia delabi poteſt. Ter in canis vivi inteſtinum rectum aquam infudit celeberrimus * HALES, et bis

* Hamaſtat. exp. 25.

bis ad pylorum usque penetravit; sed quia orificium, quo in coli cavum horum animalium ileum patet, longe ab humano discrepat, ex hoc experimento nil pro certo habendum est. Hominum insuper intestina crassa, adeo magna et capacia sunt; et liquoris copia, unde enemata conflantur, tam parva, ut, nihilo etiam obstante, coli caput (nisi motu peristaltico inverso) vix ei transgrediendum sit.

ETIAMSI intestinorum crassiorum fines clysmata nunquam transeant, quia tamen eadem iis est structura, quae intestinis tenuibus, et ventriculo, et vasis lacteis instruuntur; quodvis fere medicamentum per anum injectum eosdem, sed debiliores, dare effectus, ac si in ventriculum admittatur (excepto quòd cum bile et succo gastrico et pancreatico non commisceatur) a priore colligi potest. Quia paucis adhuc in morbis invaluit enematum usus, experientia ad hoc dogma confirmandum minùs pollet; non tamen desunt practicorum observationes, unde summam saltem probabilitatem sibi conciliat. Ægyptios clysterem e marjoranae decocto, et oleo laurino, inter

ter arcana in quartanis habere; et nonnullos hacce injectione, ter solum repetita, ad sanitatem reductos se vidisse, * PROSPER ALPINUS memorat. † HERCULES SAXONIA quosdam hypochondriacos, prope conclamatos, clysmatum usu amarorum antihystericorum revaluisse, affirmat. Febres intermittentes cortice peruviano, per anum injecto, profligandas esse vult ‡ HELVETIUS; et apud § ALBRECHT quinque aegri hac ratione sanati sunt. In || EPHEMERIDIBUS GERMANICIS exemplum extat delirii, a decocto seminis hyoscyami injecto, orti. Opium clysteribus immistum, somnum, et vini spiritus ebrietatem inducit: sic quoque cathartica alvum cient; immo (uti volunt nonnulli) emetica vomitiones concitant. Hoc affirmat ** AVICENNA: et †† JAMESIUS maniaco cuidam, ventrem quam maxime astricto, qui medicamenta omnia pertinaciter respuerat, mellis helleborati unciam,

* Med. method. lib. vi. cap. 3.

† Praxis med. lib. i. cap. 16.

‡ Tractat. de curat. intermittent. sine internis inhibitis.

§ Miscell. natur. curios. dec. 3. ann. 3. obs. 12.

|| Decur. 3. ann. 9. 10. pag. 178. in appendice.

** Can. med. lib. i. § 4. cap. 17.

†† Med. diction. art. enema.

ciam, ſub clyſmatis forma, injecit, unde fortiter evomuit ; quod poſtea eodem cum ſucceſſu repetitum fuit. * SENNERTUS quoque vitri antimonii grana tria ſuppoſitorio immiſcuit, quae non ſolum, ut alvum aeger dejiceret, ſed et ventriculum bis vomitu exoneraret, effecere. Exemplis vero his allatis forſan objicietur, ab actione ſola medicamenti in inteſtinorum tunicas hos effectus emanare : ſed nonnunquam ineſt ſua gratia clyſmati, ubi a pharmaco in ſanguinem reſorpto, et ibi vires exerente, auxilium ſolummodo pendet. Unicum ſufficiet adduxiſſe teſtem. † Celeberrimus Profeſſor noſter anatomicus in gangraenis, ulceribus mali moris, et variolis malignis, cortice peruviano (quem ob inſignem ejus amaritiem, vel aliam quamlibet cauſam, per os accipere aegri noluerunt) ſub clyſmatis forma ex voluntate uſus eſt : et hacce quidem ratione, faecibus lotione laxante prius eductis, quidlibet fere medicamenti in corpus commode inducere licet.

VIRIUM igitur varietate, medicamentis e quibus conflantur (et ex omnibus fere pharmacis

* Med. pract. lib. i. pars 2. cap. 23,

† Med. eſſays vol. v. pag. 8.

macis fieri poſſunt) non cedunt enemata. Sed de omnium uſu et effectibus agere, ab inſtituta mea brevitate alienum, neque quidem hujus loci eſt; de materia enim medica, potius quam clyſmatibus, talis procederet diſſertatio. Quoniam vero in morbis acutis eorum praecipue verſatur uſus, et emollientia (ſcilicet quae liquores nullo ſaltem inſigni ſtimulo gaudentes in ſe admittunt) etſi omnium ſimpliciſſima, hiſce in morbis a caeteris palmam longe praeripiunt, et omnes edunt enematum effectus, qui a medicamento injecto non pendent: ad eorum igitur uſum in hujuſcemodi ſolis morbis tractandum me accingam.

1mo, In febre inflammatoria ardente, corde ocius ſe contrahente, et ſanguinis velocitate aucta; humores citato rapti curſu altius elaborantur, et in acrimoniam magis vergunt alcalinam; ex aucto quoque ad vaſorum latera attritu intenditur calor, quo fluidorum tenuiſſima diſſipantur, reliqua vero inſpiſſata, condenſata; per arteriarum fines (pulmonum praecipue et encephali) aegre tranſeunt: hinc difficilis fit reſpiratio,

et

et functiones vitales, naturales, et animales, plusve, minusve, perturbantur.

In hoc corporis statu, si crassa intestina faecibus infarciantur, quid, quaeso, sperandum? Reliqua viscera abdominalia, mole sua auctâ, in minus compriment spatium; compressa vero officiis suis rite fungi, et sanguinem per vasa expedire, nequeunt; non sine magno molimine contrahitur diaphragma, et respirationi liberae augentur obstacula; intestina quoque, sic faecibus turgida, et aortae arteriisque iliacis incumbentia, sanguinem eas percurrentem impediunt; qui majore copiâ in caput caeterasque superiores corporis partes, nimis antea distensas, adigetur, donec tandem delirio, comati, caro, vel et ipsi apoplexiae forsan succumbat aeger.

Tot tantisque malis hocce in morbo, sola sua mole, et pondere, ansam prebent faeces accumulatae: praeterea vero in intestinis paulo diutius retentae a calore loci putredinem pessimamque ducunt acrimoniam; internam intestini superficiem perpetua irritatione hinc vexantes, febrim augent, et tormina, spasmosque dolentissimos excitant.

Particulae

Particulae quoque earum tenuiſſimae, fluidiſſimae, in ſanguinem prae ſubtilitate continuo abreptae, putrido humores miaſmate inquinant. Ex fonte tam pravo, quaenam clades non fluere poſſit! ingraveſcunt peſſima ſymptomata; naſcuntur alia nova; et febris in initio inflammatoria, maligna evadit, et lethalis. Quum vero in hujuſmodi febribus ſemper minuantur ſecretiones tenuiores, minor humoris, emolliendis faecibus inſervientis, copia in inteſtini cavum depluit; fluidiſſimis igitur ſic aſſiduè reſorptis, reliquiae in duram, craſſam, ſiccam coëunt glebam, quae ibi haeret immobilis, donec, inter morandum acerrima evadens, inteſtinum adeo ſtimulet, ut natura, hoſtem expellere ſummopere nixa, diarrhoeam excitet, quae interdum non ſolum faeces, ſed et miſerum ipſum, fractis jam morbo viribus, è medio tollit.

Plura etiam mala ab eadem cauſa provenire forſan poſſunt; ſed neceſſitatem alvum ſolvendi, et inteſtina craſſa exonerandi, ſupradicta ſatis monſtrant. Cathartica ore hauſta, vel clyſmata injecta, hoc efficiunt: prioribus vero in morbis hiſce non

bene

bene creditur; pro viribus enim ſtimulo ſuo (et cathartica non poſſunt non ſtimulare) ventriculum et inteſtina irritant, febrimque intendunt: nam ſi ſaniſſimo homini medicamentum miniſtretur purgans, durante pharmaci actione, ſitis major, velocior pulſus et febricula ſupervenient: praeterea, horum uſu non ſolum faeces eliminantur, ſet et liquoris in inteſtina ſecreti augetur copia, quo ſanguis, antea nimis denſus, fluidiſſimis ſuis orbatur partibus, et magis inſpiſſatur. Finitâ quoque cathartici operatione, alvus (uti obſervavit De Graaf *) plerumque tardior fit, et fortiore, quam antea, conſtipatione laborat aeger. Neque quidem propoſito noſtro (craſſa inteſtina nempe evacuandi), aeque ac enemata, inſerviunt; in ventriculum enim et inteſtina tenuia ſolummodo agunt, nec craſſa, niſi enervatis viribus, attingunt; unde non medicamenti actione, ſed liquoris ſuperne eliciti transfluente rivo, eluuntur faeces. Clyſteres contrà emollientes (nam de his ſolum hic dicendum eſt) in craſſa inteſtina immediate appulſi, faeces emolliendo, diluendo, in-

 teſtinum

* De clyſteribus.

testinum humido tepore relaxando, ejusque parietes lubricando, alvum leniter solicitant, nec minima cum molestia corpus exonerant; nullo etenim stimulo pollentes, nec tormina, spasmosve excitare, nec febrem augere, nec humores inquilinos in intestina derivare, nec quicquid, faecibus exceptis, eliminare valent. Eximios simplicis hujus actionis effectùs pulchrè confirmat experientia; horrenda enim ista jam recitata symptomata, intra horam post talem injectionem, vel multum diminuta, vel et prorsus debellata, haud raro videre licet; succurritur aegro, caput ejus sublevatur, abit delirium, libera fit respiratio, pulsus sedatur, et anxias multorum dierum vigilias perpessum blandus saepe excipit sopor.—Per totum morbi decursum, lotione subinde sic alvum subducamus, oportet: febricitantes quidem vix ullo alimento solido vescuntur, et inde, uno alterove enemate injecto, iis ulterius uti vix opus esse videretur; faecibus jam satis purgatis, nec novis accedentibus. Bilis vero, succus pancreaticus, caeterique humores gastrici et intestinales, secerni pergunt, et in tubi alimentaris cavum nunquam non depluunt:

pluunt: horum partes faeculentae, et ad corpus iterum ineundum ineptae, (talesque adesse particulas, ex meconio, quo recens natorum colon et rectum semper inferciuntur, patet) in crassa intestina sensim delabuntur, ibique congestae commorantur: his quoque reliquiae fluidorum, quae bibunt aegri, superveniunt; nullibi enim liquor est (aquâ solum exceptâ) corpori humano adeo amicus, ut totus in sanguinem abeat: ex hisce igitur causis etsi vix tantâ copiâ colligantur faeces, ut vel mole, vel pondere, multum noceant, è bile tamen, caeterisque humoribus inquilinis ut plurimum constantes, quam citissime putrescere incipient, et nisi brevi eliminentur, acrimoniam, pessima symptomata inducturam, acquirent.

In febribus hisce, dissipatis humorum fluidissimis, vel minuuntur vel nullae sunt secretiones tenuiores; arescit cutis, et fauces, internaque ora tenui isto naturali rore orbata, viscidâ tenacique crustâ obducuntur; ventriculi et intestinorum structurâ, à faucibus non discrepante, ea quoque eodem affici modo, par est. Crustam igitur hanc morâ quoque putrescentem, quamprimum abluamus,

amus, necesse est. Potus aquosi tepidi repetitis vicibus hausti copia ventriculum et intestina superiora liberare fortasse possit; nunquam tamen in crassa pertinget intestina: morbo enim resorptionis vi aucto, a lacteis venisque absorbentibus prorsus abripietur. Clysmata vero blandè saponacea votis optimè respondent; crustam enim hanc sordidam felicissimè abluunt, et intestinum simul foventia, humorum per vasa ejus minima circuitum promovent, febrimque ex parte minuunt.

Liquoribus emollientibus sic in anum injectis, alvum subducere, faecesque eliminare, medicis antiquissimis visum fuit.

*Hippocrates in libro suo de ratione victus in morbis acutis, de febribus, una cum ventris pigritia, agens, si faeces in crassis intestinis collectas esse certis indiciis constet, vel clysma immitti, vel glandem supponi, pro aegri viribus, jubet. Urinâ quoque sub febris initium tenui redditâ, cathartica prohibentur, et enemate solo utendum est. Si dolor, tumor, vel inaequalitas praecordiis sit; si latus cum tussicula doleat,

* Sect 4. p. 386——400.

leat, vel tormina ventri adsint; alvum clysteribus solvamus quam maxime oportet. In angina, si sanguine effusius misso debilis evadat aeger, enema tertio quoque die injiciatur. * Sic quoque, ab initio ad quartum quintumve peripneumoniae diem, alvus per clysmata fiat laxior; sin vires deficiant, ita solum exhibenda sunt, ut neque hinc sputus cohibeatur, nec illinc febris in pejus ruat.

† Aretaeus Cappadox, inter acutos morbos curandos, ut faeces lotione emolliente, scilicet malva, faenugraeco, similibusque, subducantur, fere semper suadet.

‡ Asclepiades, (testante Celso) tametsi in febribus a catharticis prorsus abhorruit, enemata tamen multum prodesse censuit; et, de eorum usu differens, ne uno alterove plura injiciamus, cavendum esse ait "nec; ante diem tertium, alvum "duci, nec ulla cruditate substante, nec in "corpore infirmo, diuque in adversa vale- "tudine exhausto, nec in eo, cui satis "alvus reddit quotidie, quive eam liqui-

dam

* De morbis, lib. III. §. 6. p. 463.

† De curat. morb. acut. lib. I. cap. I.

‡ Celsus, lib. II. cap. XII. lib. III. cap. IV.

" dam habet, nec in ipſo acceſſionis im-
" petu, quia quod tum infuſum eſt, alvo
" continetur, regeſtumque in caput multo
" gravius periculum efficit." Regulas quoque nonnullas, ad comparanda et immittenda clyſmata ſpectantes, ſubnectit.

* Celsus hiſce in praeceptis Aſclepiadi aſſenſus eſt; ſed vel cathartica aſſumpta, vel enemata immiſſa, ad febrim debellandam, raro eſſe efficacia ſe credere ſubjicit.

Ex ſententiis jam allatis conſtare videtur, illos medicinae patres, eoſdem, ſed mitiores, effectus, a clyſmate emolliente injecto, quam ab hauſto cathartico, ſperaſſe. Si igitur alvum ſubducere neceſſe eſſet, et ad aegri debilitatem, vel quodvis aliud, cathartica male quadrarent; eorum vice enemata fungebantur: et eadem de cauſa, vel aegro multum confecto, vel morbo ad criſin appropinquante, enematum etiam uſum, ne evacuatione febrim nimis minuerent, vel naturae ſalutari molimini obſtarent, omnino noluêre. Sed nil erat, quod hoc metuerent; nil etenim clyſteres emollientes praeter faeces ſubtrahunt; immo non ſolum corpus

* Locis prius citatis.

pus humoribus ſuis non ſpoliant, ſed ad febrim debellandam, contrario prorſus effectu, optumè faciunt. Sanguis nimium condenſatus, inſpiſſatus, ipſo eſt pro morbo; praemiſſa igitur debita evacuatione, ſanguinem hunc diluere, aptumque ad ramos aortae arteriaeque pulmonalis minutiſſimos tranſeundos reddere, et febrim tollere, juxta habeo. Huic vero indicationi ſummè reſpondent enemata aquoſa; eorum enim ope quamlibet liquoris copiam cum humoribus commiſcere licet; nam ſi injiciatur aquae tepidae libra, interdum ne vel guttula, ſed plerumque paucae ſolum unciae per anum redeunt; reliquae vero, vel a venis meſeraicis, vel vaſis lacteis reſorptae, in ſanguinem illico devehuntur. Si ſic ſe res habeat, non eſt ut aegrum enemata haec inſigniter debilitent; et accedenti, vel inſtanti criſi favere potius, quam obſtare, videntur: ac procul dubio, cum tuto iis uti liceat, utpote quae faeces alvinas, ſordeſque inteſtinorum placidè educant, et ad morbum ſanandum adeo faciant; ſaepius quam moris eſt, hiſce in febribus ea adhibere, operae pretium erit.

PRAETER

Praeter aquam, in rerum natura diluens non reperitur; ex ea igitur enematum jam laudatorum basis necessario constat. Libram, vel etiam majorem aquae tepidae copiam, per se injici, medici celeberrimi haud raro jussêre; sed sanguis noster in morbis inflammatoriis, phlogistico peccans lentore, aquae purae miscelam respuit, et vix ea dilui potest: etsi enim larga ingurgitetur copia, nil boni plerumque praestat, sed brevi e corpore iterum per renes, vix mutata, ejicitur. Medici, hanc ob causam, liquores blanda, saponacea, antiseptica vi pollentes aegris summa cum prudentia potandos semper exhibent: ex iisdem quoque clysmata certe comparanda sunt; sic enim non solum sanguinem felicius diluunt, sed ad tunicam villosam lubricandam, ejusque sordes abluendas, aptiora redduntur. Hujusmodi sunt cerealium, et herbarum, seminumque emollientium decocta; amygdalarum dulcium emulsiones; succus fructuum horaeorum aquâ probe dilutus; hydrogala, lactis serum, et similia. Hydromel vero, uti mihi videtur, caeteris jure praeponitur; mel enim est sapo vegetabilis, blandus, acescens,

cens, attenuans; et ut oleosa fere omnia, vel etiam resinosa, si probe conteras, aquae misceantur, efficit: in sanguinem igitur resorptum, quod per aquam facile fit, lentorem ejus phlogisticum dissolvit, liquore diluente eum intime miscet, et insigni vi antiseptica humorum putredinem, vel acrimoniam alcalescentem penitus avertit. Nonnulli quidem, ob idiosyncrasiam, minimâ mellis assumptâ copiâ, diarrhoea, torminibusque corripiuntur; sed, ut apud cel. * HUXHAMUM, perpauci sunt; et a † cocto et despumato melle tales effectus fere semper absunt. A salibus neutralibus attenuantibus, spiritu scilicet Mindereri, tartaro regenerato, solubili et similibus, clysteribus hisce commistis, aliquid boni forsan expectandum erit.

2do, MORBI isti acuti, quibus pars solummodo corporis inflammatione afficitur, et quod ad naturam, et medendi rationem, cum febribus inflammatoriis prorsus congruunt: clysmata igitur haec injecta, illis, ac his, aeque proderunt: interdum alia etiam auxilia ministrabunt.

* De febribus pag. 200.

† Vid. CHEYNE English malady pag. 292.

In ea anginae inflammatoriae ſpecie, quâ morbus, vel in pharynge, vel in muſculis deglutitioni inſervientibus, ſedem ſuam collocavit; ſi vel fluidiſſima per oeſophagum demittere conetur aeger, contractione muſculorum quaſi convulſiva, intolerabilis excitatur dolor, et inflammatio augetur; ventriculo quoque inflammato, adeo irritabilis fit tunica ejus interior, ut liquores blandiſſimi ingeſti vomitu periculoſiſſimo iterum citò rejiciantur: in his, aeque ac in aliis morbis inflammatoriis, ſanguinem diluamus, neceſſe eſt; ſed in utroque caſu, potum, debita ſaltem copia, aſſumere aegri omnino nequeunt; ad clyſmata igitur deſcripta decurrendum eſt; quae ſanguini humorem diluentem, et, ſi paulo fiant meraciora, corpori quoque nutrimentum blandum ſuppeditant.

Quantum boni in inflammationibus fotus emollientes, ad partem applicati dolentem, afferant, nemini non notum eſt: fibras tenſas humido lenique calore relaxantes, dolorem leniunt; et ſaepe, ſi parva et recens ſit obſtructio, vaſa minuta adeo dilatabilia reddunt, ut ſanguinis a tergo arietan-

tis

tis impulſu, per ea materies impacta adigi, morbuſque penitus ſolvi, poſſit. Colon vero et rectum, decurſu ſuo, ventricùlum, hepar, lienem, pancreas, renem utrumque, omentum, in foeminis uterum, et in viris veſicam urinariam attingunt, inteſtina quoque tenuia, et meſenterium fere circumeunt: inflammatis igitur hisce viſceribus, vel etiam peritonoeo aut diaphragmatis parte, clyſteres hi injecti non ſolum ſolitos ſuos edunt effectus, ſed, inſtar fotûs vel potius veſicae aquâ tepidâ plenae, ipſi parti affectae impoſiti, agentes, morbo adhuc magis inimici evadunt. Et alia quoque ratione, in hepatitide juvant; omne enim, qualecunque ſit, ex inteſtinorum cavo a venis meſeraicis reſorptum ad hepar illico pervenit; ope igitur horum clyſmatum, et particulae faeculentae acres, a venarum oſculis abiguntur, et liquoris blandè reſolventis copia inſignis ad ipſam inflammationis ſedem, recto tramite, devehitur. Sic minuitur ſuppurationis periculum, cui, ob teneram ejus adeoque friabilem ſtructuram, viſcus hoc, prae aliis, ſubjicitur, ex qua ſemel orta, mala plurima, ſanatu ſemper difficillima, originem ducunt.

3tio,

3tio, In nullo autem morbo clysmata haec emollientia felicius, quam in variolis, rem gerunt; morbus hicce a primordio, donec absoluta sit pustularum suppuratio, febris est plane inflammatoria sui generis, quae parvulis abscessibus, in cute formatis, semper judicatur; idem igitur a clysteribus auxilium in hac, quod in aliis febribus inflammatoriis, expectare licet. Immo majori videntur esse usui, quia variolosi, ex opio vel diacodii syrupo assumpto, alvo plerumque strictiore laborant. Auctores vero multi nominis, quibus ipse celeberrimus * Sydenhamus consentit, enema post primas pustulas injici omnino vetant, ne materiei morbosae ab exterioribus, ad interiores nobilioresque corporis partes, revulsio ejus actione inducatur. Si clysma quidem sit catharticum vel stimulans (quo plerumque usus fuit Sydenhamus), metuendum est; sin emolliens, nequaquam: vel enim a stimulo irritante, vel humorum evacuatione, omnis revulsio pendet; nec verò intestina irritant clysteres laudati, nec corporis humores educunt, sed liquorem e contrario blandum, antisepticum, quo nil suppurationi

* De variolis ann. 1667—68.

ſuppurationi amicius, ſanguini ſuppeditantes, puſtulas feliciſſime maturant. Sed quid plura? ut alia medicamenta, ita liquor diluens in craſſa inteſtina injectus, idem, quod in ventriculum admiſſus, valet: eſtne igitur, cur a potu diluente revulſionem ſuſpicemur? minime; nec magis quidem a clyſmate emolliente. Sed ut faecibus inteſtina ſtimulentur, ne nimis deficiat febris, interdum oportere forſan objicietur; ſi tamen ſtimulo revera opus ſit, cardiaca multa, ſtercoris putridi effluviis, certiora nobilioraque, naturae languenti, materia medica praebet.

TAM morbillis caeteriſque febribus inflammatoriis exanthematicis, quam huic variolorum ſtadio, clyſmata, pari jure, conveniunt.

PERFECTA ſuppuratione, tenuiſſimae puris partes venulas, quae in puſtularum cavum hiant, intrantes, ſanguini admiſcentur, et febrim iſtam vere putridam, quae variolas ſemper claudit, excitant. Particulae hae in pulmones, ſtatim poſt reſorptionem, adactae, ejuſque vaſa minutiſſima non expedite tranſeuntes, haerent; unde pe-

ripneumonia

ripneumonia maligna, ſaepe lethalis, oritur. Dum in hoc loci res eſt, quodcunque vel febrim ſtimulo intendit, vel acri miaſmate humores inquinat, vel liberae reſpirationi obſtat, morbo vim addere ſponte patet. Faecum igitur congeſtio, utpote quae peſſima ſecum adfert, prorſus eſt vitanda; praecipue quum his, non modo puſtularum in primis viis, ſi adſint, exuviae, ſed et materiei purulentae pars, naturae niſu, in inteſtinorum cavum expulſa, accedant. Clyſteres emollientes ſubinde repetiti non ſolum congeſtionem hancce praecavent, ſed reſorpti (praeſertim ſi acida quaelibet antiſeptica, ventrem minus ſtimulantia, iis pro re immiſceantur) putreſcentem ſanguinis quam maximè corrigunt indolem. Catharticis verò in hoc morbi ſtadio, etſi a nonnullis laudantur, periculum ſubeſt: primas vias quidem probe eluunt, non ſolum vero humorum fluidiſſima ſimul eliminant, ſed, febri quoque actione eorum auctâ, vis reſorptionis et puris in ſanguinem delati copia pari jure adaugentur. Profligato morbo, et reſorptionis metu ſummoto, ad reliquias e corpore depellendas meritò adhibentur; ſed, febri adhuc

huc vigente, nocere potius quam prodesse videntur.

De usu enematum emollientium in febre hac putrida variolosa, supradicta ad alias quaslibet febres putridas et petechiales spectant ; immo et in ipsa peste satis forsan valerent.

4to, Etsi febres lentae nervosae et morbi inflammatorii jam memorati longe diversa sint, et diversam sibi expetant medelam ; non tamen in his enemata emollientia nihili sunt. Mente fere semper labefactata, morboque haud raro ad putridam vergente indolem, faeces in intestinis coacervatas aegris esse incommodo planè constat : sanguis quoque viscositate quadam et lentore, etsi non phlogistico, procul dubio peccans dilutionem poscit ; sed cùm delirantes potum quemlibet pertinaciter saepe respuant, vice ejus clysteres injecti soli non possunt non fungi. Interea, quia in hacce febre pulsus parvus, debilisque est, et natura ad hostem suum expugnandum ferè inepta videtur ; pluris forsan esset, cum clysteribus medicamenta ista, cardiaca dicta, commiscere, quae vim vitae excitant, firmant, et

intestina

inteſtina quoque irritantia a capite revulſionem, deliriique lenimen conciliare poſſunt; ſed quia de his nihil uſu compertum habeo, nihil pro certo dicere auſim.

Liquoris copiam ſimplici vice injiciendam pro re nata variare, medici eſt. Si vel faeces alvinas expurgare, vel ſordes inteſtinorum abluere in animo ſit, majore liquidi copia, (lb. i. ſcilicet, vel lb. i. ſs,) et citius et certius res tranſigitur; ſin clyſteribus retinendis ſanguinem diluere velimus, minor (e. g. un. viii. x. vel xii.) votis melius ſuccedit: liquore enim multo ſimul injecto, etſi omnis ſtimuli expers ſit, inteſtina tamen ejus mole irritantur, et certa fere deſidendi cupido oritur; aut ſi forte fortuna totus reſorbeatur, vaſis ſanguiferis hinc ſubito nimium repletis, e corpore iterum per renes, vel cutem, vix mutatus mox expelletur. Parva e contrario copia ab aegro vix ſentitur, facillimèque retinetur, et ſubinde repetita, vaſa humoreſque rivo influente non obruit, ſed leni et conſtante transfluxu, ut venae abſorbentes ſemper pateant, et ſanguis aequabiliter diluatur, efficit.

F I N I S.